

Scenă din „Jucătorii de cărți” — Teatrul Armatei

Tatiana Nicolescu

DRAMATURGIA LUI GOGOL PE SCENA ROMÎNEASCĂ

Dramaturgia ocupă un loc de frunte în ansamblul moștenirii literare a lui N. V. Gogol. Mesajul democratic și umanist, verva satirică, ascutimca critică, atât de caracteristice pentru opera marelui scriitor rus, sînt mai puternic prezente în teatru decît oriunde în altă parte a creației sale și, în același timp, dat fiind specificul genului, mai accesibile maselor largi de cititori și spectatori. Tocmai datorită acestor calități, comediele lui Gogol, și în primul rînd, *Revizorul* și *Căsătoria*, și-au cîștigat de mult, încă din timpul vieții autorului, un renume strălucit, care a depășit granițele Rusiei, pentru a-l consacra pe scriitor pe plan european. Cunoscut, iubit și apreciat de numeroși cititori ruși și străini, Gogol a fost pentru majoritatea admiratorilor săi, în primul rînd, autorul *Revizorului*. Nu întîmplător scriitorul francez Prosper Merimée, care a prețuit mult creația confratelui său rus, și-a exprimat entuziasmul pentru ea, între altele, prin traducerea în limba franceză a piesei *Revizorul*.

Și în țara noastră, unde autorul *Sufletelor moarte* a fost unul din cei mai iubiți și mai citați scriitori ruși, dramaturgia a jucat un rol deosebit de însemnat în popularizarea creației sale.

Într-adevăr, momentul inițial al procesului de largă răspîndire a numelui și operelor lui Gogol trebuie situat pe la 1874, odată cu reprezentarea prelucrării lui Petru Grădișteanu *Revizorul General*, pe scena Teatrului celui Mare din Bucu-

rești. Piesa lui Petru Grădișteanu era o prelucrare după *Revizorul* lui Gogol, cu care autorul român luase cunoștință — cum el însuși o mărturisea — prin intermediul traducerii lui Prosper Merimée. Reprezentațiile desfășurate cu mult succes și urmărite — cum vom vedea — cu viu interes de presă au contribuit la circulația largă a numelui lui Gogol, despre care, până atunci publicul avusesse cunoștințe destul de vagi. Până la punerea în scenă a *Revizorului General*, prin revistele și ziarele noastre nu apăruseră decât sporadic câteva însemnări și notițe bio-bibliografice, destul de sărăcăcioase și modest informate, iar din opera sa nu se tradusesse decât un scurt fragment din *Insemnările unui nebun*.¹

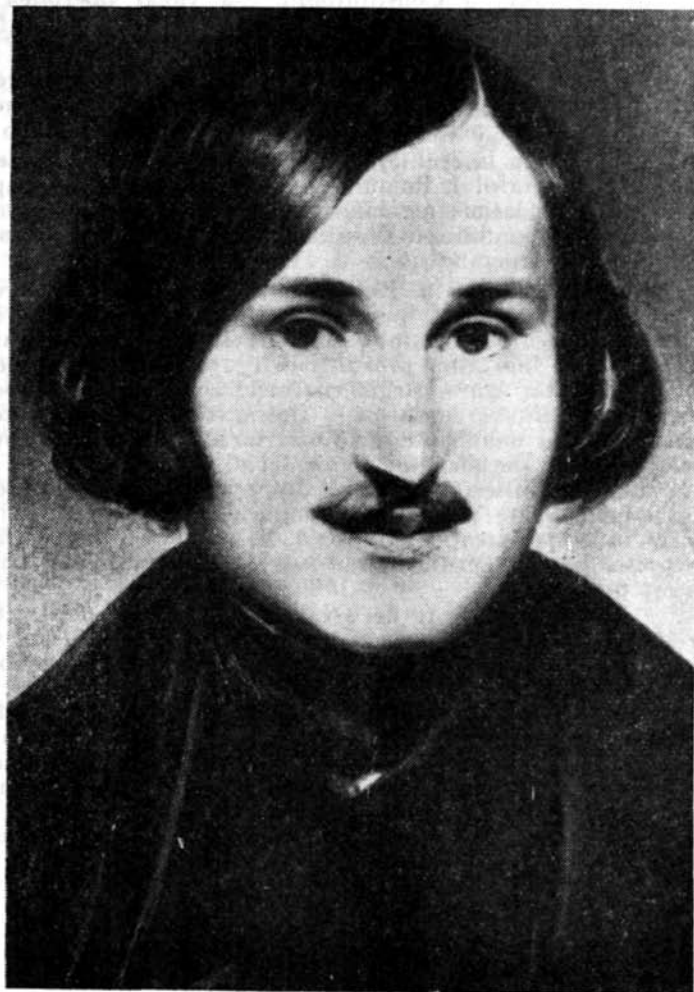
Reprezentările repetate ale *Revizorului General*, succesul de care s-a bucurat piesa, au stîrnit interesul pentru comedia, după care se făcuse localizarea, ca și pentru alte opere ale scriitorului rus, au trezit curiozitatea cititorilor pentru viața și personalitatea lui și a fost una dintre cauzele, care au stimulat apariția în anii următori a numeroase traduceri din opera lui N. V. Gogol.

Revizorul General este o localizare și adaptare a comediei rusești la moravurile și realitățile românești de la mijlocul veacului trecut.

Inrudirea de atmosferă și de principii între viața publică și socială din Rusia autocrată și feudală și România burghezo-moșierească, întemeiate deopotrivă pe exploatare, pe asuprire și abuzuri, a făcut ca sarcina lui P. Grădișteanu să nu fie prea grea și a îngăduit în același timp prelucrării să transmită în toată vigoarea lui mesajul originalului.

În liniile sale mari, localizarea a păstrat structura compozițională a comediei rusești, conținutul ei de idei, valoarea tipică a personajelor, îngăduindu-și însă și unele modificări

Astfel, pe lângă autohtonizarea numelor și a funcțiilor (Skvoznik-Dmuhanovski a devenit sub-prefectul Harțion Zorhidescu, judecătorul Liapkin-Tiapkin s-a transformat în Blegoviceanu, dirigintele poștei Spekin în Romulus Flavius Tercillian, Dobcinski și Bobcinski s-au preschimbât în Sache Sorcoveanu și Mach Morcoveanu, iar falsul revizor Hlestakov apare sub numele lui Iorgu Scorburi), localizarea a eliminat unele personaje familiare nouă din piesa lui Gogol (ca Zemlianika, Luka Lukici), adăugînd în schimb altele, pe care nu le găsim în originalul rusesc

¹ În „Foița de istorie și literatură”, Iași, 3 mai 1860.

(sub-casierul Artemescu, căpitanul de călărași Radu Stoian, pomojnul sub-prefectului Antonescu etc.). În prelucrarea românească, acțiunea a fost redusă la trei acte, față de cinci cît are *Revizorul*, comprimîndu-se și eliminîndu-se chiar scene întregi. Din păcate, aceste eliminări nu s-au făcut în chip destul de judicios. De pildă, s-au omis scenele de la han (actul II), atît de necesare și de interesante pentru conturarea figurii lui Hlestakov, a lui Osip și a primarului. De asemenea, lipsesc scenele în care negustorii și alți localnici vin să se plîngă pretinsului revizor împotriva primarului hrăpăreț, brutal și necinstit (actul IV, scenele 10 și 12).

Adaptînd comedia lui Gogol la realitățile românești, Grădișteanu a introdus, în primul rînd, o serie de aluzii la moravurile politice, la regimul parlamentar din România burghezo-moșierească de pe la 1870, pe care le-a satirizat cu multă vigoare.

Astfel, subprefectul se plînge de greutățile „cu care are de luptat în timpul alegerilor”, Mache Morcoveanu se recomandă „alegător în colegiul I din acest județ, am fost todeauna pentru guvern și am votat nestrămutat cu candidatul guvernului”, iar Sache Sorcoveanu cere o slujbă, pentru că a votat cu ministrul.

Intenția satirică apare evidentă mai ales în figura pretinsului revizor Iorgu Scorburi. El ne este înfățișat ca un demagog, care folosește un limbaj bogat în terminologie politică, plin de emfază, adecvat farsei regimului parlamentar din România de atunci, regim de minciuni și pseudo-democrație. Astfel, adresîndu-se subprefectului, Iorgu Scorburi protestează în următoarele cuvinte împotriva presupusei sale arestări: „Nu înțeleg, domnule subprefect, ce înseamnă aceasta. Este o călcare flagrantă a Constituțiunii. S-a violat libertatea individuală în persoana mea.. Unde ne aflăm, domnule subprefect? În ce țară?”

Șiret, venal, fanfaron și demagog, Iorgu Scorburi ne apare ca un personaj tipic pentru viața publică din România burghezo-moșierească, ca un reprezentant al acelei galerii pe care o va îmbogăți și desăvîrși pana neîntrecută a lui Caragiale, creînd cele două personaje de neuitat: Rică Venturiano și Cațavencu.

Adaptarea la realitățile specifice din țara noastră se vede și în figura șefului poștei și telegrafului, Romulus Flavius Tercillian, care apare ca un adept convins al limbajului latinizant, folosind cuvinte și expresii ca „onorabilă direpciune”, „pote fire”, „onorabilitate și aplecăciune”, „sum în pusăciune”, „deleptăciune”, „naciunale”, „constituciune” etc.

În prelucrarea lui Petru Grădișteanu se pot observa însă și unele modificări în structura, în esența personajelor. Cel care a suferit în localizare cele mai serioase modificări este rolul falsului revizor. Dacă Gogol ni-l caracterizează pe Hlestakov ca un om „cam prostuț”, care „vorbește și acționează fără să se gîndească un pic” și din „gura căruia cuvintele zboară cu totul pe neașteptate”, deci ca pe un om superficial, fanfaron și flustratic, expresie tipică a nimniciei și găunoșeniei claselor dominante din Rusia țaristă, Grădișteanu ni-l prezintă pe Iorgu Scorburi ca șiret, șmecher, un escroc lucid, care-și dă seama imediat de situația creată și caută să profite cît mai mult de pe urma spaimei și prostiei funcționarilor. Interpretarea pe care prelucrarea românească a dat-o figurii falsului revizor, este cu totul în afara intenției lui Gogol, ba am putea spune chiar, împotriva indicațiilor exprese, pe care scriitorul rus le-a dat asupra felului cum trebuie înțeles și jucat acest personaj¹.

Trebuie remarcat de asemenea, ca altă îndepărtare de la specificul piesei gogoliene, faptul că *Revizorul General* tinde pe alocuri spre farsă, spre un comic ieftin, născut din efecte exterioare (de pildă, limba românească stilcîită în care vorbește doctorul Șvalțberg, replicile gingave ale lui Sache Sorcoveanu sau cuvintele cu iz latinist la Romulus Flavius Tercillian etc.). Deși sub anumite aspecte arătate mai sus, prelucrarea s-a îndepărtat de spiritul și intenția comediei rusești, în ansamblul său ea a păstrat orientarea critică și amprenta riguros realistă a *Revizorului* lui Gogol. Localizarea lui Petru Grădișteanu a însemnat, întocmai ca și originalul, un rechizitor vehement împotriva corupției, a necinstei, a imoralității, împotriva unei orînduiri sociale putrede. Dovada cea mai grăitoare, în acest sens, ne-o oferă polemica iscată în jurul *Revizorului General*, odată cu prezentarea lui

¹ Vezi: *Indicațiile destinate d-ilor actori la începutul piesei*, cit și articolele *Sfaturi celor ce vor să joace, cum se cuvîne „Revizorul” și Fragment dintr-o scrisoare a autorului către un literat curînd după prima reprezentare a „Revizorului”*.

pe scenă și care ne amintește în multe privințe de discuțiile furtunoase ce s-au purtat în Rusia, după prima reprezentație a comediei lui Gogol.

Piesa lui Petru Grădișteanu s-a bucurat de un mare succes, datorat atât actualității problemelor dezbătute în piesă, cât și jocului iscusit al actorilor, în fruntea cărora se găsea vestitul M. Pascaly (în rolul falsului revizor). Până și ziarul reacționar „Telegraful” a fost silit să recunoască că replicile piesei „faceau să tremure sala sub tunetul aplauzelor”.

Presa reacționară a întâmpinat comedia *Revizorul General* cu o față ostilitate. De pildă, ziarul guvernamental „Romînul” acuza piesa de imoralitate, de propagarea rețelilor exemple, a păcatelor, de „patronarea și dezvoltarea viciilor”. Cronicarul ziarului „Telegraful” contesta comediei orice veridicitate în înfățișarea vieții, și o socotea drept „broderie” a „grifonilor imposibili ai imaginației autorului”.

Dar dacă presa reacționară a vremii a fost indignată și înspăimîntată de acuziunile critice ale prelucrării lui P. Grădișteanu, moștenit în cea mai mare parte de la originalul rusesc, același motiv a făcut ca piesa să fie salutăată cu căldură de opinia publică și literară progresistă.

Astfel, Cezar Bolliac a publicat o cronică elogioasă asupra piesei și a spectacolului, felicitîndu-l pe Petru Grădișteanu pentru „nimerita idee în ce trebuie satirată mai mult și mai înții vișul social la noi”, ca și „pentru alegerea modelului, pentru localizarea lui perfectă, pentru ansamblul și antrenamentul ce era pe scenă prin potrivirea rolurilor atît de variate”. Cezar Bolliac caracteriza piesa drept „o comedie nobilă” și afirma că de n-ar fi existat indicația expresă a autorului „nimeni n-ar fi bănuît că această operă nu este creațiunea unui spirîț romîn, cu noblețe și gust răzător de ridicolele vieții actuale, într-o treaptă oarecare a societății”.¹

Deși mai rezervat în ce privește aprecierea calităților prelucrării și a talentului lui P. Grădișteanu, cronicarul teatral anonim al „Ghimpeiului” (presupus de unii a fi I. L. Caragiiale) subliniază cu toată hotărîrea, ca un merit incontestabil al piesei *Revizorul General*, faptul că ea oglindește foarte bine „epoca de cinism și imoralitate neînfrînată în care trăim”.²

Reluată de mai multe ori la București³, piesa *Revizorul General* a fost jucată în 1876 și la Iași, fapt care a prilejuit o foarte interesantă și documentată cronică a lui Mihail Eminescu, intitulată *Comedia franceză și comedia rusească*. Afirmînd răsăpăcat superioritatea comediei rusești — comedie cu un înalt conținut de idei — asupra celei franceze, poetul romîn s-a oprit îndelung la caracterizarea creației marelui satiric rus și a subliniat vena realistă ca fiind trăsătura ei esențială. „Gogol — spune Eminescu — e după unii cel mai original, după alții cel mai bun autor rusesc. Lucrul stă însă altfel; el și-a înrădăcinat în minte viața reală a poporului rusesc; tipurile sale sînt copiate după natură, sînt oameni adevați, precum îi găsești în tîrgușoarele pierdute în mijlocul stepelor căzăcești...” Personajele scriitorului rus te cuceresc prin vigoarea și veridicitatea lor. „cunoști că nu-i între ei nici o imitație în carton, nici un caracter afectat — răutatea și înjosirea ome-nească s-arată așa cum sînt și ridem de ele...” Eminescu a caracterizat cu multă perspicacitate specificul satirei gogoliene, atunci cînd a spus: „Ridem... și după opinia unora, adevărata comedie trebuie să te facă melancolic... ne întristăm. Acesta este efectul piesei lui Gogol, ca și acela al adevărului și naturii...”

Interesant este și faptul că Eminescu stabilește puncte de înrudire între creația lui Gogol și opera unor scriitori romîni realiști, ca Slavici și Creangă. La această enumerare, noi astăzi am mai putea adăuga un nume, care a devenit curînd după aceea cunoscut și a ocupat în literatura romînă un loc asemănător, cu cel deținut de Gogol în literatura rusă, numele lui I. L. Caragiiale.

***

La sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, în perioada de avînt a mișcării muncitorești, opera lui Gogol — ca și a altor scriitori ruși — a căpătat o largă răspîndire în România. Literatura rusă a jucat în acești ani un rol foarte important în lupta proletariatului romîn pentru eliberarea sa de

¹ Cezar Bolliac, *Revizorul General*, „Trompeta Carpaților”, București, 1874, 24 febr., pag. 2.

² *Revizorul General* (Cronică teatrală) „Ghimpele”, București 1874, 24 febr., pag. 2-3.

³ Prelucrarea lui P. Grădișteanu s-a jucat, între altele, la București în 1882 și 1883.

sub jugul exploatareii și al asupririi. Idealurile progresiste, democratice și umaniste, afirmate de această literatură, găseau un ecou foarte puternic în rîndul maselor populare, îndemnîndu-le la cucerirea dreptății și a libertății.

E firesc ca printre scrierile lui Gogol, care puteau contribui în cea mai mare măsură la demascarea viciei societății contemporane, dramaturgia să dețină un loc de frunte prin ascușitul său critic și prin vigoarea sa satirică, impunîndu-se în chip deosebit atenției traducătorilor. După tălmăcirea în 1899 a *Căsătoriei*, sub titlul *Insurătoarea*, în 1904 cititorul român face cunoștință cu *Revizorul* în traducerea lui M. Wechsler, publicată la Botoșani.

În anul următor, 1905, apare o nouă traducere a acestei piese făcută din limba rusă de Simeon Morozov, care o publică mai întii în revista „Munca literară și științifică”, iar mai apoi, în volum separat. Conștiincios lucrată, corectă, această versiune este însă lipsită de strălucire artistică.

Curînd după aceea, în 1909, cu prilejul aniversării centenarului de la nașterea scriitorului rus, alături de alte scrieri care se traduc, apare și o nouă tălmăcire a *Revizorului*. Autorul ei e tinărul scriitor N. Dunăreanu.

Traducerea lui Dunăreanu este net superioară celor precedente. Lucrată după textul rusesc, ea îmbină într-un chip destul de armonios exactitatea, fidelitatea față de original cu vioiciunea dialogului, cursivitatea și scenicitatea replicilor.

Desigur că tocmai calitățile literare ale tălmăcirii lui Dunăreanu au făcut ca ea să fie folosită cu prilejul punerii în scenă a piesei lui Gogol, de către Teatrul Național din București, care a avut loc în același an, în 1909 (premiera la 12 octombrie 1909).

Includerea *Revizorului* în repertoriul primei noastre scene bucureștene a fost un eveniment remarcabil în istoria vieții teatrale de atunci, pe linia îmbogățirii și afirmării mai puternice a repertoriului clasic, pe linia întăririi realismului în regie și în jocul artiștilor. În acest sens, s'nt semnificative constatările pe care le făcea în cronică sa dramatică N. D. Cocea: „*E imoral să joci pe scena Teatrului Național o piesă slabă care depravează gustul estetic al poporului, cînd atîtea piese mari din repertoriul universal așteaptă să vadă lumina primei noastre scene... Probabil însă că dl. director general al Teatrelor a înțeles și d-sa acest lucru... în zilele din urmă, a dat prilej celor mai buni societari ai teatrului să interpreteze, într-un ansamblu perfect, comedia satirică a lui Gogol, „Revizorul”*.”¹

Punerea în scenă a comediei lui Gogol a dat prilej unor artiști foarte talentați să-și releve toată iscusința interpretării, iar unui regizor de valoarea lui Paul Gusty, să pună în aplicare concepția sa realistă de realizare scenică. De altfel, trebuie subliniat că întregul colectiv s-a pregătit foarte serios pentru acest spectacol, căutînd să se informeze și să se documenteze cît mai complet și mai bogat, apelînd, între altele, și la sfaturile și îndrumarea Teatrului Alexandrin din Petersburg, de unde a primit o serie de fotografii, înfățișînd scene din comedie în interpretarea artiștilor ruși.

Critica contemporană a relevat în mod deosebit interpretarea marelui actor Brezeanu, care „în rolul primarului a creat încă unul din tipurile sale nepieritoare, a jucat cu verva, siguranța și bogăția de mijloace, care i-au făcut gloria...”²

Multe elogii s-au adus și lui Petre Liciu, care a interpretat rolul falsului revizor, deși trebuie spus că nu toți criticii au fost de acord cu felul cum actorul a înțeles acest personaj al lui Gogol. În legătură cu această problemă s-a născut chiar și o polemică între actor și criticul teatral Em. D. Fagure. Continuînd de fapt tradiția încetățenită de P. Grădișteanu, prin interpretarea dată în prelucrarea sa rolului falsului revizor, Fagure vedea în Hlestakov „un escroc isteț, care, conștient de situația creată, înșală cu bună știință pe funcționari”³. El considera greșită interpretarea lui Petre Liciu, care-l prezenta pe Hlestakov ca un om de nimic, un flecar, un pierde-vară, cam prostuș și superficial. Apărîndu-și punctul de vedere, Liciu a invocat indicațiile date actorilor de Gogol însuși, de care artistul român luase cunoștință dintr-o traducere germană a *Revizorului*, deoarece versiunea lui N. Dunăreanu le omisese. Marea majoritate a criticilor dramatici, care au luat parte la această polemică, în frunte cu N. D. Cocea, au luat apărarea lui Liciu,

1 N. D. Cocea — *Cronica teatrală, Viața Românească*, Iași, 1909, pag. 127.

2 Stal X. *Revizorul* de N. Gogol, „Minerva”, București 1909, 14 octombrie pag. 1.

3 Vezi Em. D. Fagure. *Revizorul* de N. Gogol, „Adevărul”, București, 1909, 14 octombrie, pag. 1, și 16 octombrie, pag. 3.

și au socotit justă și în perfectă concordanță cu intenția autorului interpretarea pe care el a dat-o personajului Hlestakov.

Revizorul pe scena Teatrului Național din București a fost incontestabil un spectacol remarcabil, care a lăsat o amintire neștersă celor ce l-au văzut și a cărei tradiție scenică a fost folosită în multe prilejuri, când s-a pus problema unei noi prezentări a acestei comedii a lui Gogol.

Dar semnificația reprezentațiilor *Revizorului* în 1909 nu poate fi redusă numai la cea pur artistică. Comedia îndrăzneată a lui Gogol a răsunat ca o chemare la luptă împotriva lumii primarilor și hlestakovilor, împotriva unei orînduirii sociale nedrepte, foarte asemănătoare cu realitățile din România acelei vremi.

Rezonanța actuală a piesei *Revizorul* în România burghezo-moșierească de la începutul secolului al XX-lea, nu este dovedită în chip foarte limpede de lupta de opinii ce s-a desfășurat în jurul ei în presă.

Ziarele și revistele reacționare își concentră eforturile, căutînd să demonstreze că satira lui Gogol nu are nici o legătură cu viața romînească și că ar fi învechită și în Rusia. Suna aproape comic seriozitatea cu care cronicarul dramatic al ziarului „Voința Națională” încerca să-și convingă cititorii că moravurile din piesă au dispărut cu totul. „Nu la noi, unde avem revizori școlari neîntrecuți, magistrați integri, primari de treabă, dar nici chiar în Rusia, nu cred să se mai pe-treacă asemenea lucruri, nu cred să mai existe asemenea canalii și asemenea stupizi. Azi viețuiesc numai... în piesa lui Gogol”.¹

Respingînd asemenea atacuri dușmănoase și calomnii, presa democratică, progresistă, scotea mai ales în evidență legătura foarte strînsă, dintre comedia lui Gogol și realitățile romînești.

Astfel, cronicarul dramatic Em. D. Fagure sublinia: „Gogol prinde în această comedie nu numai ridicolul, ci și odiosul — și mai ales odiosul — corupțiunii administrative... Toate abuzurile administrative, mituirile, vinderea dreptății, furtul medicamentelor bolnavilor, bacșipurile, hafirurile, plocoanele, împrumuturile de bani din partea superiorilor, într-un cuvînt, întreg cortegiul corupției administrative a unei organizațiuni putrede și învechite în imoralitate, defilează înaintea noastră, ceea ce numai vesel nu poate fi”.²

Sintetizînd punctul de vedere al întregii opinii publice progresiste, N. D. Cocea aprecia în următoarele cuvinte importanța prezentării piesei *Revizorul* pe scena romînească:

„Comedia aceasta satirică a lui Gogol, deși scrisă pentru Rusia de acum aproape 100 de ani, își are valoarea ei satirică și acum, și nu numai în Rusia, dar și în multe alte țări printre care e bine să numărăm și dulcea noastră țară. Cititorii noștri desigur că nu fac astăzi înțitia orară cunoștință cu specia aceasta de slujbași, lingușitori cu cei puternici, aroganți cu cei mici, deprinși să socotească slujba lor ca un fel de domeniu bun pentru toate exploataările.”³

După succesul repurtat pe prima noastră scenă din Capitală, comedia *Revizorul* se impune și în repertoriul teatrelor din provincie. Ea devine tot mai cunoscută și mai familiară publicului spectator, răspîndindu-și înfrîurirea asupra unor cercuri tot mai largi de admiratori ai talentului marelui satiric rus.

Concomitent cu reluarea spectacolelor la București, *Revizorul* se joacă în 1910 și 1911 pe scena Teatrului Național din Iași, bucurîndu-se și aci de un succes strălucit. În stagiunea 1919—1920, comedia lui Gogol va fi reprezentată de Teatrul Național din Cluj (regizor Sică Alexandrescu) și aceste spectacole vor fi considerate ani de-a rîndul ca una din realizările cele mai reușite ale scenei clujene.

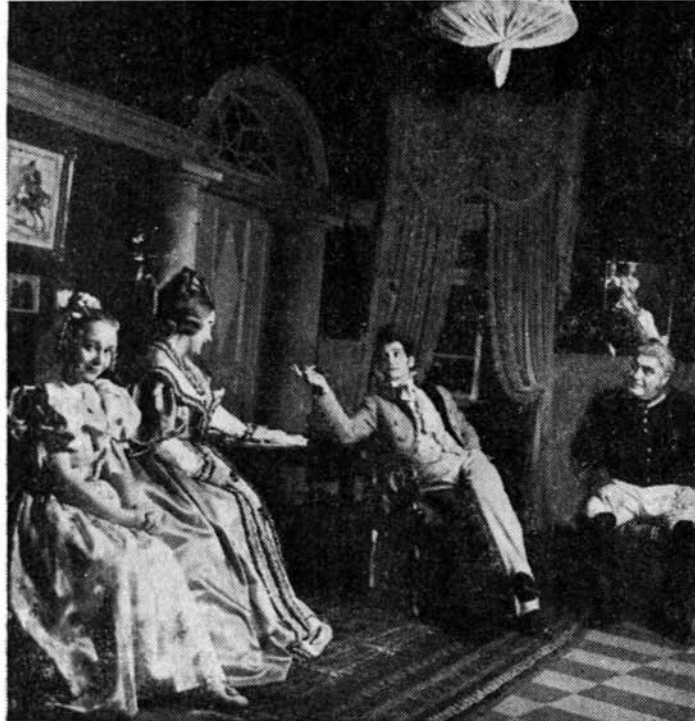
Popularitatea largă de care se bucură piesa lui Gogol în acei ani, ne este dovedită și de prezentarea ei în cadrul spectacolelor de amatori, organizate de obicei de elevi cu prilejul diferitelor serbări școlare. Astfel, *Revizorul* este jucat în 1911 de elevii din orașul Buzău, în 1915 de elevii liceului din Brăila, în 1921 comedia lui Gogol este pusă în scenă și interpretată de absolvenții liceului din Piatra-Neamț, în 1925 de elevii școlii de comerț din orașul Craiova.

Anii de după primul război mondial și pînă la Eliberarea țării, la 23 august 1944, au însemnat o perioadă grea în dezvoltarea teatrului și a culturii

¹ C. Rîuleț — *Revizorul* de Gogol (Viața teatrală) — „Voința Națională”, București, 1909, 18/31 oct. pag. 2.

² Em. D. Fagure, *Revizorul* de N. Gogol, „Adevărul”, Buc., 1909, 14 octombrie pag. 1.

³ N. D. Cocea. *Cronică teatrală*, „Viața Romînească”, Iași, 1909, pag. 282.

Scenă din „Revizorul” —
Teatrul Național „I. L. Ca-
ragiale”

românești, în genere. Ofensiva ideologiei burgheze, promovind o artă decadentă, formalistă, ruptă de popor și de interesele lui, a avut consecințe păgubitoare pentru viața noastră teatrală. Repertoriul clasic, operele dramatice realiste, de valoare universală, au fost din ce în ce mai rar reprezentate. Locul lor a fost luat de piese decadente, formaliste, sau chiar bulevardiere, de o dramaturgie, cultivând misticismul, pesimismul, neîncrederea în om, proslăvind modul de viață burghez, pentru a termina cu afirmarea din ce în ce mai fățișă a ideologiei fasciste.

În anii aceștia de reacțiune politică și de criză a vieții teatrale, reprezentarea pieselor lui Gogol capătă o deosebită semnificație. Satira viguroasă a comediilor gogoliene, patosul lor de demascare, critica socială îndrăznească, loveau mai puternic ca oricând în realitatea din țara noastră, biciuind moravurile putrede, viciile unei societăți trăind din exploatarea muncii altora, din asuprirea maselor populare.

Nu este o întâmplare faptul că aproape fiecare nouă reprezentare a *Revizorului* ducea la o înverșunată luptă de opinii în care se ciocneau punctul de vedere progresist, democratic, cu cel retrograd, reacționar.

Seria reprezentărilor și a reluărilor comediei *Revizorul* a fost deschisă în 1924 prin punerea în scenă a acestei piese de către Teatrul soților Bulandra, unul din puținele teatre ale vremii, care avea un bogat repertoriu clasic și ale cărui spectacole se caracterizau printr-o ținută artistică aleasă. Colectivul de artiști al acestui teatru putea duce la capăt o misiune atât de grea ca reprezentarea *Revizorului*, piesă de un adânc și puternic realism.

Cu prilejul acestei noi reprezentări a *Revizorului*, Camil Petrescu sublinia valoarea artistică remarcabilă a piesei lui Gogol, în care vedea: „*una din cele mai pline, mai bogate, mai savuroase comedii din tot repertoriul dramatic... Comedia lui Gogol e poate una din cele mai complexe din câte s-au scris. E în același timp comedie de intrigă, de moravuri și de caracter. Are o acțiune admirabil gradată și ingenioasă, zugrăvește cu un pitoresc rar viața publică a unui orașel rusesc și oferă câteva caractere copioase și precis conturate...*”¹

¹ Camil Petrescu, *Revizorul* (cronică teatrală) „Argus”, Buc. 1924, 25 sept, pag. 5.

Calitățile artistice neîndoielnice ale piesei, realismul ei, sînt remarcate și în cronică teatrală semnată de Liviu Rebreanu, care caracterizează foarte just specificul risului gogolian:

*„Risul are miez amar. Cu cît rizi mai zgomotos, cu atîta îți dai seama că trebuie să rizi tare ca să nu plîngi”.*¹

Numeroase comentarii ale piesei de orientare mai democrată subliniază rezonanța actuală a piesei lui Gogol, aplicarea sa la faptele și oamenii din România acelor vremuri. *„Acțiunea comediei lui Gogol se petrece într-un orașel pierdut în imensitatea fostului imperiu țarist. Cu toate acestea, la noi piesa se găsește... ca la ea acasă”*² — citim în ziarul „Adevărul”. *„...eroii aceștia din îndepărtata Rusie ne sînt parcă cunoscuți, i-am mai întîlnit noi nu de multă vreme, poate cu un ceas mai înainte de-am venit la teatru...”* afirmă cronicarul revistei „Clipa”³.

În ce privește interpretarea, critica a fost unanimă în aprecierea elogioasă a creației lui V. Maximilian în rolul lui Hlestakov.

În anul următor, 1925, își face debutul pe scena bucureșteană cealaltă comedie a lui Gogol, *Căsătoria*. În această stagiune, piesa a fost reprezentată la două teatre din Capitală, la Teatrul Central (într-o greșită, denaturată regie expresionistă) și la Teatrul Național (în regia lui Victor Bumbescu).

Victor Bumbescu, care a urmărit o punere în scenă subliniat realistă, în deplină corespondență cu substanța piesei și intențiile autorului, a reușit să creeze o reprezentație valoroasă, primită cu căldură de public și elogios apreciată de critica dramatică. Piesa a prilejuit evidențierea unui remarcabil talent, I. Sîrbu, care a jucat rolul lui Podkoliosin „cu mijloace de mare artist, cu o autoritate scenică de mult nemaiîntîlnită”⁴.

1 Liviu Rebreanu, *Revizorul*, „România”, Buc., 1924, 25 septembrie, pag. 1.

2 Iosif Nădejde, *Revizorul* de N. Gogol, „Adevărul”, Buc., 1924, 24 septembrie, pag. 3.

3 Iosia Răcăciuni, *Revizorul*, „Clipa”, Buc., 1924, 28 septembrie, pag. 2.

4 Camil Petrescu, *Căsătoria* de N. Gogol, „Cetatea literară”, Buc., 1925, 19 decembrie, pag. 7.

Scenă din „Căsătoria” — Teatrul Armatei

În aceeași perioadă, comediile lui Gogol înregistrează numeroase succese și pe scenele teatrelor din provincie. Astfel, în 1924, concomitent cu spectacolele de la București, *Revizorul* se joacă la Cluj și Brăila, iar în stagiunea 1926—1927 și 1928—1929 comedia se reprezintă pe scena Teatrului Național din Iași, în interpretarea lui Miluță Gheorghiu în rolul lui Hlestakov, și C. Ramadan în rolul lui Bobcinski. *Căsătoria* mai este pusă în scenă în 1926 de Teatrele Naționale din Cluj (în regia lui Sică Alexandrescu) și Craiova (în regia lui Victor Bumbescu), iar în 1928 se joacă la Iași, cu N. Meicu în rolul lui Podkoliașin, și C. Ramadan în rolul lui Kocikariov.

În 1930, comedia *Revizorul* este inclusă în repertoriul Teatrului Național din București. Întrucât este vorba de o prezentare într-o regie nouă, cu alți interpreți decât în 1909, la o distanță de timp de aproape un sfert de veac, simțem îndreptățiți să vorbim nu de o reluare, ci de o premieră.

Direcția de scenă aparține aceleiași Victor Bumbescu, și printre interpreți găsim de asemenea artiști care mai jucaseră în piese de Gogol și erau familiarizați cu dramaturgia scriitorului rus, cum ar fi I. Sirbu, G. Calboreanu, I. Manu, V. Antonescu, I. Fintesteanu.

Într-o măsură și mai mare decât cu prilejul reprezentațiilor anterioare, în anii aceștia de întărire a reacțiunii, în ajunul fascizării țării, piesa lui Gogol a avut un ecou deosebit de puternic atât în viața literară, cât și în cea obștească. Desigur că presa reacționară a încercat să minimalizeze semnificația comediei, să treacă sub tăcere accentele ei critice atât de viguroase, căutând s-o prezinte doar ca un „document istoric” din viața unei lumi apuse, lipsit de orice interes și actualitate și care în nici un caz nu avea nimic comun cu realitățile din țara noastră. Cronnicarul revistei „Convorbiri literare” urmărind cu tot dinadinsul să diminueze valoarea artistică a piesei, găsea că unicul ei merit „constă în comicul de situații”¹, și-i imputa lui Gogol ca principal defect al comediei... galeria de tipuri create.

Dar aceste încercări de denaturare a sensului și semnificației comediei *Revizorul* au fost demascate de ziarele și revistele de orientare democratică, progresistă, care au arătat că piesa lui Gogol nu și-a pierdut nici actualitatea, nici prospețimea. „...împrejurările și personajele... parcă-s cele de la noi...”² spunea M. Sevastos în cronică sa teatrală publicată în revista „Viața Românească”. Iar ziarul „Lupta” caracteriza comedia în următoarele cuvinte: „Este una din cele mai strălucite pagini, din literatura universală. Veșnic tinără și de actualitate și pretutindeni... indigenă. Dacă autorul n-ar fi trăit în prima jumătate a veacului trecut, dacă eroii n-ar purta cele mai autentice haine și costume moscovite, am crede că formidabila satiră a fost scrisă în zilele noastre de vreun genial... revizor al conștiințelor și biciuitor al moravurilor, pripășit... incognito prin meleagurile noastre.”³

Succesul de care s-a bucurat piesa, — datorat în mare parte jocului excelent al artistului I. Sirbu, în rolul primarului, secundat de un ansamblu de interpreți valoroși și mai puțin regiei, care de data asta lăsase întrucâtva de dorit în ce privește ținuta riguros realistă a spectacolului — a îndemnat Teatrul Național din București să întreprindă un turneu în întreaga țară, reprezentând comedia în toate orașele și orașelele cele mai de seamă.

Revizorul revine din nou pe scena Teatrului Național din București în 1945. În anii aceștia ai războiului antisovietic, în condițiile unei propagande mincinoase și deșănțate împotriva culturii ruse și sovietice, a calomnierii poporului sovietic, într-o perioadă de neagră teroare fascistă, reprezentarea unei piese ca *Revizorul* ar fi putut deveni un important eveniment progresist în viața culturală și teatrală a țării. Din păcate, acest lucru nu s-a întâmplat pentru că spectacolul a fost prezentat într-un spirit decadent, expresionist, cu un amestec de procedee formaliste, constructiviste, din teatrul de marionete și din commedia dell'arte, care a distrus esența socială a piesei și a făcut-o pur și simplu să nu mai semene cu adevăratul *Revizor*.

După eliberarea poporului român la 23 august 1944, începe o etapă nouă, calitativ deosebită în istoria culturii și artei noastre. Sub îndrumarea și conducerea Partidului se duce lupta pentru afirmarea unei arte cu adevărat democratice,

1 „Convorbiri literare”, Buc. 1931, pag. 267—269.

2 M. Sevastos, Cronică teatrală, „Viața Românească”, Iași 1930, nr. 9—10, p. 318.

3 *Revizorul* de Gogol, „Lupta”, Buc. 1930, 12 septembrie, pag. 3.

legate de popor, care să slujească interesele și idealurilor lui și să contribuie la construirea unei vieți noi. Dramaturgia lui Gogol și în primul rând piesa *Revizorul* a avut și ea un rol de seamă în această bătălie: exemplul ei îndemna la prelucrarea și dezvoltarea tradițiilor realiste și înaintate ale artei clasice, la valorificarea a tot ce e mai prețios în moștenirea culturală a trecutului, pilda ei stimula pe oamenii de artă să creeze opere pătrunse de suflul contemporaneității și inspirate de idealurile progresiste ale epocii.

Tocmai de aceea, *Revizorul* a și fost a doua premieră prezentată la 13 noiembrie 1946, de Teatrul Muncitoresc C.F.R., curînd după inaugurarea acestuia. Spectacolul a oglindit foarte bine tendințele noi ale vieții poporului român. Piesa era jucată în majoritate de artiști amatori¹ din rîndurile muncitorilor și se adresa unor spectatori de asemenea muncitori care aveau pentru întîia oară la dispoziție un teatru al lor propriu.

Cronica dramatică a ziarului „Scînteia” consacrată acestui spectacol a subliniat importanța pătrunderii muncitorilor în lumea artei teatrale, pînă atunci inaccesibilă lor, și a relevat talentul incontestabil al unora dintre interpreți.²

Curînd după *Revizorul*, și *Căsătoria* a fost reprezentată în 1948 pe scena Teatrului Național din București.

Cinstirea memoriei lui N. V. Gogol în 1952 — cu ocazia a 100 de ani de la moartea marelui scriitor rus — alături de apariția a numeroase traduceri, studii, articole, a prilejuit și punerea în scenă a celor mai de seamă piese ale sale. Astfel, Teatrul Național din București a inclus în repertoriul său *Revizorul*, iar Teatrul Armatei a reprezentat cu mult succes *Căsătoria* și *Jucătorii de cărți*³. *Revizorul* a mai fost jucat în același an și de Teatrele de Stat din Craiova, Cluj și Tg. Mureș.

Jocul adînc realist al unor actori de frunte ca Radu Beligan (Hlestakov), Giugaru (primarul), Talianu (Zemleanika), Vasiliu Birlic și Marcel Anghelescu (Dobcinski și Bobcinski) a făcut ca piesa lui Gogol să apară în toată bogăția ei de conținut și în toată valoarea ei artistică. Desfășînd publicul, ea în același timp îl educa, îl înarma. După cum sublinia cronică dramatică din ziarul „Scînteia”: „Datorită uriașei forțe de generalizare și tipizare a lui Gogol, personajele sale au depășit cadrul operelor în care au fost create și au început să trăiască independent, încarnînd în viață o serie de trăsături caracteristice pentru tot ceea ce e putred, gangrenat, dușmănos poporului și fericirii lui... Satira lui Gogol constituie și astăzi o armă în lupta oamenilor muncii împotriva plăgilor moștenite de la capitalism...”⁴

Piesa a avut un uriaș succes, pe care ni-l dovedește de altfel numărul mare de spectacole. În stagiunea 1952—53, s-au dat 66 de reprezentații, adică mai mult decît în toți anii în care s-a reprezentat *Revizorul* pe scena Teatrului Național sub regimul burghezo-moșieresc. Reprezentațiile au fost reluate în stagiunile 1954/1955 și 1955/1956, cînd Teatrul a întreprins un turneu prin Transilvania, jucînd *Revizorul* în orașe ca Tîrgu-Mureș, Cluj etc.

La capătul unui drum de căutări și eforturi creatoare în interpretarea rolurilor gogoliene, cu rodnice rezolvări ale numeroaselor probleme pe care le punea dramaturgia scriitorului rus, artiștii romîni au avut marea bucurie să-și vadă răsplătită munca prin cunoscutul succes repurtat cu prezentarea *Revizorului* în Uniunea Sovietică, cu prilejul turneului întreprins de Teatrul Național din București, în toamna anului 1958.

Dramaturgia lui Gogol și-a cucerit un loc trainic pe scena romînească și a intrat ca un capitol important în istoria teatrului nostru. Și dacă în trecut, într-o Romînie burghezo-moșierească, piesele marelui scriitor rus contribuiau la satirizarea viciilor unei societăți bazate pe exploatare și îndemneau la protestul împotriva ei, astăzi aceste piese ajută pe cetățeanul liber al Republicii Populare Romîne, să cunoască, să urască rămășițele lumii vechi și să lupte pentru nimicirea lor.

1 În distribuția spectacolului au fost numai trei artiști profesioniști: Natașa Alexandra, Ovid Brădescu și Sergiu Dumitrescu.

2 Al. B. *Revizorul*. Cronică dramatică, „Scînteia”, Buc. 1946, 11 noiembrie, pag. 2.

3 Piesa aceasta într-un act fusese jucată pentru prima dată în Romînia în 1933, la Teatrul Național din Iași.

4 I. Vrancea: *Comediile lui Gogol pe scenele teatrelor noastre*, „Scînteia”, Buc., 1952, decembrie, pag. 2.